

# ШАЙЫР Б.ГЕНЖЕМУРАТОВ ПОЭЗИЯСЫНДА ПОЭТИКАЛЫҚ ОБРАЗ ХӘМ СИМВОЛЛАРДЫҢ ЖАҢАЛАНЫҰЫ

Назарова Амина

Қарақалпақ мәмлекетлик университети еркин излениўшиси

e-mail: [nazarovaamina97@gmail.com](mailto:nazarovaamina97@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17473442>

## Аннотация

Мақалада белгили қарақалпақ шайыры Б.Генжемурастовтың поэзиясында поэтикалық образ хәм символлардың қолланылыўы, оларды қолланыўда шайырдың шеберлиги мәселелери салыстырмалы анализ етиледі.

**Таяныш сөзлер:** әдебият, типология, образ, символ, көркемлик, шеберлик.

Қарақалпақ шайыры Б.Генжемурастовтың поэзиясында образ хәм символлардың жаңаланыў процесси миллий поэтикалық дәстүрлер менен заманағөй әдебий усылларды синтезлеў арқалы әмелге асырғанлығының гуўасы боламыз. Шайырдың қосықларында классикалық әдебиятта бурыннан пайда болған образлар заманағөй мәнисте қайта жаратылады, символлар болса жаңа социал-философиялық мазмун менен байытылады. Мәселен, шайырдың:

Биз адасқан шөлдің басы, соны жоқ;

Куяшқа умтыламыз жете алмаймыз.<sup>1</sup> -

қосығында лирикалық қаҳарманның ишки руўхый қарама-қарсылықлары, социал-мораллық мәселелер хәм миллий санадағы поэтикалық метафоралар, символлық көзқараслар арқалы баянланады. Усы көзқарастан қарағанда, талқыға тартылып атырған қосықта символлар хәм образлар тек ғана мазмун жақтан емес, ал форма хәм көркемлик хызметі жағынан да жаңаша көриниске ийе. Соның менен бирге жоқарыдағы қосықта шайыр өзиниң дөретиўшилиқ мазмуны хәм жеке философиясын баянлаўда миллий-тарихый образлардан да пайдаланып, оларды заманға сай жаңалайды. Мәселен, қосықтың биринши қатарларынан-ақ, «Биз адасқан шөлдің басы, соны жоқ; Куяшқа умтыламыз жете алмаймыз» – деген пикирлер образлы сүүретленип, пүткил шығармаға орайлық символ бағдарын береді. «Шөл» бул жерде тек ғана географиялық мөкан емес, ал инсан санасының сәтсизликке түсиўи, жолы болмай, жоғалтыўларға сазаўар болыў жағдайының символы болып та табылады

Дүт басқан санамызда өрмекши аўы;

Жылатамыз қәдири жоқарыларды...

Қосық қатарларында ақыл-ойдың турақлылығы және пикир еркинлигиниң жоғалыўы, жаңалыныўдан шегиниў жағдайы образлы ашып бериледи. «өрмекши аўы» – хәрекетсизлик, ой-пикир шыншырында тутқынлық белгиси сыпатында күшли метафораны пайда еткен. Бул образ үлкен әхмийетке ийе болып, индивидуал психологиялық жағдайды да, социаллық жағдайын да көрсете алады. Себеби, усы сүүретлеў арқалы пикир хәм ишки руўхыйтың қапаланыўы, психологиялық қулыптың символы берилген. Шайыр «Қәдири жоқарылар» - инсанийлық образ арқалы барлық адамзатқа тән қәсийетти белгилейди.

<sup>1</sup> Генжемурастов Б. Абыржы. – Нөкис: BILIM, 2024. -Б. 97.

Батыстың, Шығыстың бултары аспанда;

Қалби бийиклерди шақмақлар урды.

Шайыр образлы көринисте «Батыстың, Шығыстың бултары аспанда» – деп, еки мәдениетты, еки бағдар тәсириниң бир ўақытта бар болыўы, бирақ, кейинги қатарда «Қалби бийиклерди шақмақлар урды» - руўхый қәдириятлардың жиркениш күшлер тәсиринде жоқ болып баратырғанын сүүретлейди. Бул жерде «шақмақ» – тосаттан келген залым күшлердиң образы болып, «булт» ҳәм «шақмақ» алтернатив образлар сыпатында бир-бирин толықтырған. Пейзажлық сүүретлеў ҳәм драматизм (ўақыя) өзара синтезленип, күшли эмоционал тәсиршеңликти пайда етеди.

Жер төледе салбыраған қурымлар –

«Қәўимниң» тәкирарланбас «миллий нағысы!...»

Қосық қатарларында шайыр заман руўхын, тарийхый естеликлерди ҳәм миллий түсиникти қайта ашып беріў ушын образ ҳәм символларға мүрәжаат етеди. «Жер төледе салбыраған қурымлар» – бул сүүретлеў өтмиштен сақланып қалған, бирақ заман шаңына қапланған мәдений-руўхый мийрасты көрсетеди. «Жер төле» – халықтың ядында, тереңде жатқан қымбатлы затлар, «қурымлар» – дәстүрлер, умытылған шығармалар, ертедеги естеликлердиң символы. Сонлықтан, «қурым» сөзин шайыр миллий мийрас образына айналдырып қолланады.

Қосықтың екінши қатарында келтирилген «миллий нағыс» – дәслеп фольклор, тил ҳәм өнер дәстүрлерине қаратылған образды шайыр заманағөй әдебий раўажланыўдың илхәм дереги сыпатында көрсетеди. Сонлықтан, шайыр қосықта өтмишти қайта тиклеў, миллий эстетикалық кодты сақлаў ҳәм жаңалаў идеясын образ ҳәм символлар арқалы беріўге ҳәрекет еткен. «Жер төледеги қурымлар» – умытылған тарихый қәдириятлар, «миллий нағыс» халықтың руўхый-эстетикалық дүньясы. Бул образлар арқалы ол миллий өзликти сақлаў ҳәм жаңаша мәни беріў зәрүрлигин поэтикалық тилде ашып береді.

Жуўмақлап айтқанымызда, шайыр дәретиўшилигинде поэтикалық образ ҳәм символлардың жаңаланыўында дәретиўшиниң тийкарғы шеберлик ноқаты – бурыннан бар болған образ ҳәм символларға жаңаша мәни ўазыйпасын қосыў, оларды ҳәзирги заман руўхы менен синтезлеў болып табылады. Усы жол менен ол оқыўшыда жаңаша эмоционал тәсир оятады, ҳәртүрли мәдений кодлар арасында көпри жаратады ҳәм миллий әдебиетты дүнья поэтикалық тәжрийбеси пенен байланыстырады.

### Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Улуғбек Ҳамдам. XX аср ўзбек шеъриятида поэтик образ ва унинг тадрижи. <https://www.adabiyot.islamonline.uz>
2. Генжемуратов Б. Абыржы. – Нөкис: BILIM, 2024. -Б. 247.
3. Фарида Афрўз. Ушшоқ. –Тошкент: Шарқ нашриёт–матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти, 2014. –Б. 107.
4. Гайлыева О. Ғарезлик даўири түркий халықлар лирикасында формалық изленислер ҳәм олардың типологиясы (Ўзбек, қарақалпақ ҳәм түркмен лирикасы мысалында). Докт. дисс. -Нөкис, 2019. -Б. 207.